

TALABALARINING INGLIZ TILIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Sultanova Dilorom Baxadirovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi,
O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti,
Xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi,
DOI: 10.5281/zenodo.22789269

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada nolingvistik yo'nalish talabalarining ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning samarali usullari yoritilgan. Xususan, kommunikativ yondashuv, interfaol mashqlar, autentik materiallar, rolli o'yinlar, loyiha asosida ta'lim hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Mazkur usullarning talabalarda tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini takomillashtirish, lug'at boyligini kengaytirish hamda real muloqot vaziyatlarida ingliz tilidan erkin foydalanishga ta'siri asoslab berilgan. Ta'lim jarayonida talaba faolligi, mustaqil fikrlashi va hamkorlikdagi muloqotini kuchaytirishga doir amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, autentik materiallar, nutq ko'nikmalari, raqamli texnologiyalar, loyiha asosida ta'lim

Hozirgi globallashuv, xalqaro aloqalarning kengayishi va raqamli muloqotning jadal rivojlanishi sharoitida ingliz tilini egallash turli ta'lim yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun muhim akademik va kasbiy zaruratga aylanmoqda. Bugungi mehnat bozori mutaxassisidan o'z sohasi bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lish bilan bir qatorda, xorijiy hamkorlar bilan samarali aloqa o'rnatish, xalqaro ilmiy va professional manbalardan foydalanish, fikr-mulohazalarini ingliz tilida ravon ifodalash hamda turli kommunikativ vaziyatlarda faol ishtirok etishni talab qiladi. Shuning uchun oliy ta'limda ingliz tilini o'qitish faqat grammatik me'yorlar va lug'aviy birliklarni o'zlashtirish bilan chegaralanmay, talabalarining kundalik va kasbiy muloqotga tayyorgarligini rivojlantirishga yo'naltirilishi lozim.

Talabalarining ingliz tilidagi kommunikativ salohiyatini oshirish maxsus metodik yondashuvlarni qo'llashni taqozo etadi. Talabalar ingliz tilini oddiy o'quv fani sifatida emas, balki kundalik hayotda, ta'lim jarayonida va kelajakdagi kasbiy faoliyatida muloqot qilish vositasi sifatida o'zlashtiradilar. Ularning ehtiyojlari ingliz tilidagi matnlarni anglash, mutaxassislik terminlarini qo'llash, rasmiy yozishmalar olib borish, taqdimot o'tkazish, muzokaralarda qatnashish hamda xorijiy mutaxassislar bilan tajriba almashish kabi amaliy vazifalarni qamrab oladi. Binobarin, dars mazmunini talabalarining qiziqishlari, mutaxassisligi va amaliy ehtiyojlariga moslashtirish ularning til o'rganishga bo'lgan qiziqishi va ichki rag'batini kuchaytiradi.

Ta'lim amaliyotida ayrim talabalar grammatik va leksik bilimlarga ega bo'lsalar-da, o'z fikrlarini og'zaki bayon etish, suhbatni boshlash va davom ettirish, savollarga tezkor javob qaytarish hamda ingliz tilidan turli vaziyatlarda mustaqil foydalanishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunday holat mashg'ulotlarda nazariy bilimlarga ortiqcha urg'u berilishi, haqiqiy muloqotga yo'naltirilgan vazifalarning kamligi, talabalar bilim darajasining turlicha ekanligi, autentik manbalardan yetarli foydalanilmasligi hamda psixologik to'siqlar bilan izohlanadi. Xususan, xatoga yo'l qo'yishdan cho'chish, o'z imkoniyatlariga ishonmaslik va nutqiy mashqlarning yetishmasligi talabalarining muloqotdagi faolligini pasaytiradi [3].

Mazkur kamchiliklarni bartaraf etish ingliz tili darslarida talaba shaxsiga yo'naltirilgan, faol va amaliy mazmunga ega usullardan foydalanishni talab qiladi. Kommunikativ yondashuv, muammoli ta'lim, hamkorlik asosida o'qitish, rolli va ishbilarmonlik o'yinlari, vaziyatli mashqlar, loyiha faoliyati, autentik materiallar hamda raqamli vositalar talabalarga ingliz tilini tabiiy nutqiy jarayonda qo'llash uchun qulay sharoit yaratadi. Juftlik va kichik guruhlarda tashkil etiladigan mashg'ulotlar har bir talabaning muloqotda faol qatnashishini ta'minlaydi. Hayotiy va kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar esa o'zlashtirilayotgan til materialining amaliy qiymatini oshiradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Kommunikativ kompetensiya til bilimlarini ijtimoiy, madaniy va kasbiy vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyatini anglatadi. D.Hymes uni til

tizimi haqidagi bilim va undan ijtimoiy muhitda foydalanish layoqatining birligi sifatida izohlagan. M. Canale va M. Swain esa uning grammatik, sotsiolingvistik, diskursiv va strategik tarkibiy qismlarini belgilagan [1].

Amaliyotda ayrim talabalar yetarli til bilimiga ega bo'lsalar-da, ingliz tilida erkin muloqot qilishda qiynaladilar. Bunga kommunikativ mashqlarning kamligi, autentik materiallardan yetarli foydalanilmasligi, xato qilishdan qo'rqish va nutqiy amaliyotning cheklanganligi sabab bo'ladi [3].

Mazkur muammolarni bartaraf etishda kommunikativ yondashuv, rolli o'yinlar, guruhli mashg'ulotlar, vaziyatli topshiriqlar, loyiha faoliyati va raqamli vositalardan foydalanish samarali hisoblanadi. Ushbu usullar talabalarining nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va ingliz tilidan amaliy foydalanish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology): Mazkur tadqiqot talabalarining ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik usullarning didaktik imkoniyatlari va samaradorligini aniqlashga qaratildi. Tadqiqotning metodologik asosini kommunikativ, kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, kasbiy va talaba markazidagi ta'lim yondashuvlari tashkil etdi.

Tadqiqot doirasida ilmiy-metodik manbalarni nazariy tahlil qilish, pedagogik kuzatish, qiyoslash, umumlashtirish hamda olingan natijalarni sifat jihatidan interpretatsiya qilish metodlaridan foydalanildi. Amaliy kuzatish jarayonida rolli va ishbilarmonlik o'yinlari, muammoli vaziyatlar, kasbiy taqdimotlar, loyihaviy topshiriqlar, juftlik va kichik guruhlardagi faoliyat, shuningdek, autentik audio-video materiallardan foydalanishning pedagogik samaradorligi o'rganildi.

Talabalarining kommunikativ kompetensiyasi nutqning grammatik va leksik me'yorlarga muvofiqligi, ravonligi va mantiqiy izchilligi, sohaga oid terminlardan o'rinni foydalanish, muloqotni boshlash va davom ettirish hamda kommunikativ qiyinchiliklarni strategik vositalar orqali mustaqil bartaraf etish kabi mezonlar asosida baholandi [5].

To'plangan ma'lumotlar tavsifiy va qiyosiy tahlil asosida tizimlashtirildi. Tadqiqot natijalari kommunikativ topshiriqlarni kasbiy mazmun, autentik materiallar, hamkorlikdagi faoliyat va raqamli vositalar bilan integratsiyalash talabalarining nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi, o'quv motivatsiyasi hamda ingliz tilidan real kommunikativ vaziyatlarda maqsadga muvofiq foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishini ko'rsatdi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results): Tadqiqot natijalari grammatik qoidalar va matn tarjimasiga asoslangan an'anaviy mashg'ulotlar talabalarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun yetarli emasligini ko'rsatdi. Talabalar muayyan nazariy bilimlarga ega bo'lsalar-da, suhbatni boshlash va davom ettirish, fikrini ravon ifodalash, tinglangan axborotga munosabat bildirish hamda kasbiy terminlardan vaziyatga muvofiq

foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishlari aniqlandi.

Kommunikativ va kasbiy yo'naltirilgan topshiriqlar, jumladan, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, guruhli muhokamalar, taqdimotlar va loyiha ishlari talabalarining nutqiy faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Kasbiy uchrashuv, muzokara va loyiha taqdimotlarini modellashtirishga asoslangan mashqlar talabalarining sohaga oid leksik birliklardan foydalanish, fikrini dalillash va suhbatdoshga munosib javob qaytarish ko'nikmalarini rivojlantirdi [5].

Juftlik va kichik guruhlardagi faoliyat talabalarining o'zaro axborot almashishi, savol berishi va umumiy xulosaga kelishiga imkon yaratdi. Hamkorlikdagi topshiriqlar, ayniqsa, til darajasi past hamda omma oldida gapirishga qiynaladigan talabalarining muloqotga faol qo'shilishiga yordam berdi. Bunday faoliyat psixologik to'siqlarni kamaytirib, o'ziga ishonchni mustahkamladi.

Sohaga oid maqolalar, xizmat yozishmalari, intervyular, podkastlar va videomateriallardan foydalanish talabalarining real nutq namunalari bilan tanishishiga xizmat qildi. Autentik materiallar asosidagi mashqlar tinglab tushunish, o'qish, gapirish va yozish ko'nikmalarini integrativ tarzda rivojlantirdi. Materiallarni talabalarining til darajasi va mutaxassisligiga mos tanlash ularning mazmunni anglash hamda faol muloqotga kirishish imkoniyatini oshirdi.

Raqamli platformalar, videokonferensiyalar, onlayn testlar va mobil ilovalar talabalarining mustaqil ishlashi, o'z nutqini qayta tinglashi va xatolarini tahlil qilishi uchun qulay sharoit yaratdi. Biroq ularning samaradorligi texnologiyaning mavjudligi bilan emas, balki muayyan kommunikativ maqsadga yo'naltirilishi va dars mazmuniga metodik jihatdan asoslangan holda integratsiya qilinishi bilan belgilandi [6].

Natijalar kommunikativ kompetensiyani faqat grammatik to'g'rilik asosida baholash yetarli emasligini tasdiqladi. Nutqning ravonligi, mantiqiy izchilligi, vaziyatga mos til vositalarini tanlash, muloqotni davom ettirish va kommunikativ qiyinchiliklarni bartaraf etish ham muhim mezonlardir. Strategiyalarni tanlashda talabalarining boshlang'ich til darajasi, mutaxassisligi, motivatsiyasi va individual ehtiyojlarini hisobga oluvchi differensial yondashuv zarur [7].

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations): Tadqiqot natijalari grammatik qoidalar va matn tarjimasiga asoslangan an'anaviy mashg'ulotlar talabalarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun yetarli emasligini ko'rsatdi. Talabalar muayyan nazariy bilimlarga ega bo'lsalar-da, suhbatni boshlash va davom ettirish, fikrini ravon ifodalash, tinglangan axborotga munosabat bildirish hamda kasbiy terminlardan vaziyatga muvofiq foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishlari aniqlandi.

Kommunikativ va kasbiy yo'naltirilgan topshiriqlar, jumladan, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, guruhli muhokamalar, taqdimotlar va loyiha ishlari talabalarining nutqiy faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Kasbiy uchrashuv, muzokara va loyiha taqdimotlarini modellashtirishga asoslangan mashqlar talabalarining sohaga oid leksik

birliklardan foydalanish, fikrini dalillash va suhbatdoshga munosib javob qaytarish ko'nikmalarini rivojlantirdi [5]. Juftlik va kichik guruhlardagi faoliyat talabalarning o'zaro axborot almashishi, savol berishi va umumiy xulosaga kelishiga imkon yaratdi. Hamkorlikdagi topshiriqlar, ayniqsa, til darajasi past hamda omma oldida gapirishga qiynaladigan talabalarning muloqotga faol qo'shilishiga yordam berdi. Bunday faoliyat psixologik to'siqlarni kamaytirib, o'ziga ishonchni mustahkamladi.

Raqamli platformalar, videokonferensiyalar, onlayn testlar va mobil ilovalar talabalarning mustaqil ishlashi, o'z nutqini qayta tinglashi va xatolarini tahlil qilishi uchun qulay sharoit yaratdi. Biroq ularning samaradorligi texnologiyaning mavjudligi bilan emas, balki muayyan kommunikativ maqsadga yo'naltirilishi va dars mazmuniga metodik jihatdan asoslangan holda integratsiya qilinishi bilan belgilandi [6].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.Hymes D. H. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972. – P. 269–293.
- 2.Sultanova D. Kommunikativ uslubni egallash strategiyalarining didaktik xususiyatlari // Zamonaviy dunyoda ijtimoiy fanlar. – 2025. – J. 4, № 4. – B. 142–145.
- 3.Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. –Vol. 1, No. 1. – P. 1– 47. – DOI: 10.1093/applin/1.1.1.
- 4.Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 421 p.
- 5.Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
- 6.Nunan D. Task-Based Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 222 p.
- 7.Dilorom, S. "Integration of innovative and digital technologies in the formation of communicative style strategies". IFSMRC African international journal of research in management (AIJRM), vol. 14, no. 5, May 2026, pp. 745–50, <https://doi.org/10.5281/zenodo.20442930>.